

УДК 338

Трохимець О.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя***КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ
СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ В УКРАЇНІ****THE CONCEPT OF STATE REGULATION OF SOCIAL-ORIENTED GOODS
AND SERVICES IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто побудовану концепцію державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг. Встановлено, що комплексному дослідженню ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг приділялось недостатньо уваги. Основними принципами при реалізації концепції мають виступати: підзвітність та відповідальність; передбачуваність; злагодженість та послідовність; пристосовність (здатність пристосуватись); соціальна справедливість; принцип прозорості. Основними компонентними складової концепції регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг є комунальні послуги, продукти харчування та окремі продукти нафтопереробки, що є центральною об'єктивно-орієнтованою одиницею визначення концептуального підходу до регулювання соціально-орієнтованих товарів та послуг. Наведені мета і завдання концепції, а також варіанти дій, які можливі в результаті реалізації концепції. Наведено детальне пояснення концепції з визначенням не тільки її складових, а й зазначенням функцій учасників ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг.

Ключові слова: концепція, соціально-орієнтовані товари та послуги, регулювання, ціни, споживчий кошик, законодавство, інститути, моніторинг.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено и построено концепцию государственного регулирования рынка социально-ориентированных товаров и услуг. Установлено, что комплексному исследованию рынка социально-ориентированных товаров и услуг уделялось недостаточно внимания. Основными принципами при реализации концепции должны выступать: подотчетность и ответственность; предсказуемость; слаженность и последовательность; приспособляемость (способность приспособляться) социальная справедливость; принцип прозрачности. Основными компонентными составляющей концепции регулирования рынка социально-ориентированных товаров и услуг являются коммунальные услуги, продукты питания и отдельные продукты нефтепереработки, что является центральной объективно ориентированной единицей определения концептуального подхода к регулированию социально-ориентированных товаров и услуг. Приведены цель и задачи концепции, а также варианты действий, которые возможны в результате реализации концепции. Приведены детальное пояснения концепции с определением не только ее составляющих, но и указанием функций участников рынка социально-ориентированных товаров и услуг.

Ключевые слова: концепция, социально-ориентированные товары и услуги, регулирование, цены, потребительская корзина, законодательство, институты, мониторинг.

ANNOTATION

The article discusses the concept of state regulation of socially-oriented products and services. The article shows that insufficient attention has been paid to complex research of market of socially-oriented goods and services. The main principles of the implementation of the concept should be: accountability and responsibility; predictability; coherence and consistency; flexibility (the ability to adapt); social justice; the principle of transparency. The main component part of the concept of regulation of market of socially-oriented products and services are utilities, food products and some

petroleum products, which is the central objective-oriented unit of conceptual approach definition to the regulation of socially-oriented products and services. The concepts aim and objectives, as well as options that are possible as a result of the concept realization have been presented in the article. Detailed explanation of the concept, its components, and features indicating participants of market of socially-oriented products and services has been given.

Keywords: concept, socially-oriented products and services, regulation, pricing, consumer basket, legislation, institutions, monitoring.

Постановка проблеми. Питання щодо комплексного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг дедалі більше набуває своєї актуальності оскільки економічні та політичні процеси мають негативний вплив на національну економіку, спричиняючи соціальну напругу в суспільстві. Перш за все це стосується цінних коливань соціально-орієнтованих товарів та послуг: продуктів харчування, непродовольчих соціально-орієнтованих товарів (бензин А-95 та дизельне паливо), комунальних послуг. Натомість, ведеться багато суперечок щодо доцільності державного регулювання (в тому числі і цінового) ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг. Проте, перманентне підвищення цін на продукти та послуги соціального значення мають негативний вплив на рівень життя населення та купівельну спроможність, громадські настрої, та на соціально-економічне становище держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми регулювання ринків досліджено у працях таких вчених-класиків економічної теорії, як Дж. Кейнс, С.Л. Брю, К. Макконел, П. Самуельсон, А. Сміт. Основні проблеми регулювання, цінового регулювання аграрного ринку та ринку споживчих товарів розглянуто у наукових працях О.Г. Шпикуляка, В.М. Онегіної, Т.М. Попович, О.М. Шпичак, О.Ю. Єрмаков, Л.О. Мармуль, О.В. Покатаєвої, А.М. Собченко, Д.А. Соболев. Також варто відзначити праці І.М. Посохова, Н.І. Верхоглядкової, Г. Крамаренко, Г. Онищук, М.О. Данилюка, Н.І. Чухрай.

Проте, незважаючи на дослідження окремих складових ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг, цілісної концепції державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні не визначено. Тому, це питання залишається актуальним і потребує комплексного дослідження.

Мета статті – розробка та обґрунтування концепції державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ринок соціально-орієнтованих товарів та послуг, який ми розглядаємо, має три складові: *продукти харчування; окремі види продуктів перероблення нафти бензин А-95, дизельне паливо; комунальні послуги.* Зазначені товари та послуги є такими, які за своїми визначенням та характеристиками є обов'язковими до споживання та користування, та їх наявність та доступність є показником стану національної безпеки країни.

Комплексного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг не простежується як у публікаціях учених, так і на практиці. Оскільки однією з головних функцій держави є забезпечення належним рівнем життя населення України, то її функції через державного регулятора (Уряд) повинні бути направлені на забезпечення добробуту населення та створення максимально комфортних умов для проживання. Проте, існують формальні прерогативи, які носять здебільшого декларативний характер та не відповідають очікуванням суспільства. В умовах нестабільності та тривалої економічної та політичної кризи, простежуються такі дії з боку Уряду, які пересічні громадяни тлумачать, як непрофесійні для соціально-економічного розвитку держави.

Тому вкрай необхідною є розробка та реалізація цілісної концепції регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг. Процес реалізації концепції повинен включати повну взаємодію всіх елементів державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг.

Метою концепції є обґрунтування теоретико-методологічних аспектів державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні. Об'єкт концепції – процес державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні. Предмет концепції - теоретичні та прикладні аспекти державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг (рис. 1).

Основними завданнями концепції виступають наступні: визначення термінологічного значення регульованих державою соціально-орієнтованих товарів та послуг, як “соціально-орієнтованих товарів та послуг”; відобразити функціональні регулятивні елементи ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг під впливом держави; імплементація бачення споживчої поведінки в умовах регулювання соціально-орієнтованих товарів і послуг; дієвість формування та модернізація технологій інноваційної сфери в торгівельно-економічних відносинах української економіки та залучення механізмів становлення торговельних категорій реалізації товарів та послуг в Україні та за кордоном; визначити ланцюг формування споживчого кошика та його перепопи визначення в сучасних економічних реаліях;

відобразити структуру та механізми природних монополій в українській державі, що є головним елементом продукування соціально-орієнтованих товарів та послуг галузей національної економіки України; емерджентна складова оцінки енергетичного ринку національної економіки України та її формат залучення до ринкового функціонування; якісна складова вимірювання комунальних послуг, як соціально-орієнтованої послуги; визначення регулятивного важелю держави на формування цін на соціально-орієнтовані товари та послуги; проведення моніторингу цін на соціально-орієнтовані товари та послуги в Україні; систематизація факторної складової на визначення кластерності бурякоцукрової промисловості, як головного чинника формування цін на соціально-орієнтований товар; визначити факторну складову ціни на продовольчі товари (на прикладі цукру) та комунальні послуги, застосовуючи когнітивне моделювання та сценарний аналіз; змінність цінового діапазону формування ціни на соціально-орієнтований непродовольчий товар (на прикладі дизельного палива та бензину А-95); дерегуляція та регуляція державних органів на соціально-орієнтовані товари та послуги.

Основними принципами при реалізації концепції мають виступати: підзвітність та відповідальність; передбачуваність; злагодженість та послідовність; пристосованість (здатність пристосовуватись); соціальна справедливість; принцип прозорості.

Виділено два головні фактори це соціально-орієнтовані товари та послуги та ринок соціально-орієнтованих товарів та послуг. Соціально-орієнтовані товари та послуги це елементи першочергової соціальної значущості, що регулюються державними органами. Ринок соціально-орієнтованих товарів та послуг це система функціонування суб'єктів та об'єктів, що зумовлюється наявністю соціально-орієнтованістю товарів та послуг.

Основними компонентними складової концепції регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг є комунальні послуги, продукти харчування та окремі продукти нафтопереробки, що є центральною об'єктивно-орієнтованою одиницею визначення концептуального підходу до регулювання соціально-орієнтованих товарів та послуг.

Концептуальний підхід, який є частиною концепції, включає в себе три складових аспекти функціонального впливу на ціну соціально-орієнтованих товарів та послуг, до них відноситься соціальні аспекти регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг, законодавчі аспекти регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг, економічні аспекти регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг. Але формування цих аспектів відбувається під впливом факторів, пов'язаних з формуванням ціни на соціально-орієнтовані товари та послуги.

Отже, як зазначалось вище, у концепції представлено три складових соціально-орієнтованих товарів та послуг. Для кожної зі складових застосовується державне регулювання (цінове регулювання, регулювання діяльності галузі – в деяких галузях, які є виробниками та постачальниками соціально-орієнтованих товарів та послуг, функціонують природні моно-

полії). До законодавчих аспектів регулювання ціни на соціально-орієнтовані товари та послуги треба віднести: Конституція України, що визначає права та свободи кожного громадянина української держави та визначає можливості та обмеження державного апарату України; законодавчі акти є дієвим чинником адаптивності державного регулятивного механізму під впли-

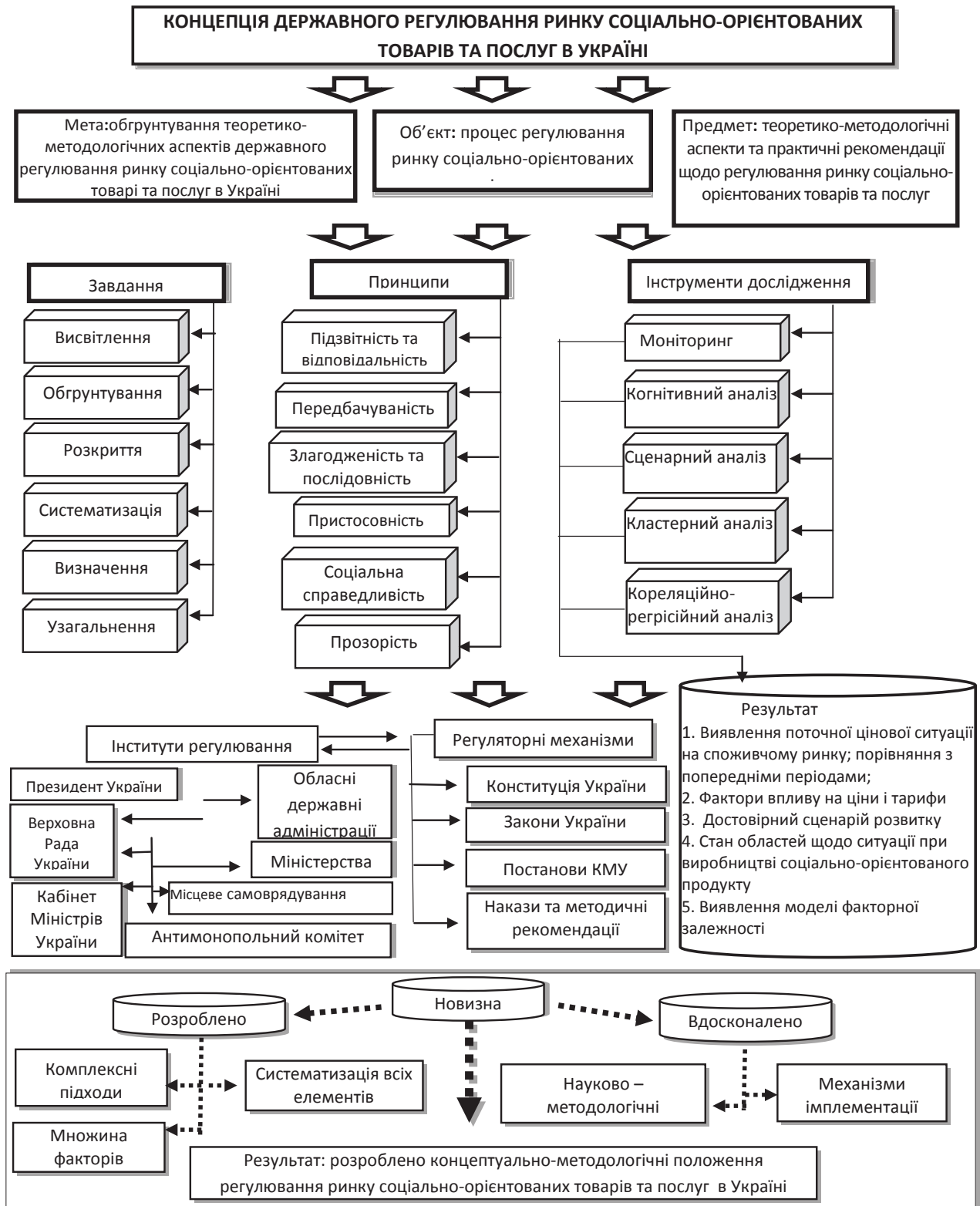


Рис. 1. Концепція державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні

вом внутрішніх та зовнішніх змін; Постанови Кабінету міністрів України, що є відображенням політико-економічного вектору впливу на ціну соціально-орієнтованих товарів та послуг; стандарти якості.

Незважаючи на велику кількість інституцій, нормативно-правового забезпечення якості соціально-орієнтованих товарів та послуг, якість комунальних послуг, що надаються населенню, не відповідає встановленим нормам. Якість продуктів харчування в останні роки зіпсувалась та не відповідає стандартам якості (ДСТУ). Вважаємо, що в процесі комплексної реалізації концепції необхідно встановлювати жорсткі заходи щодо контролю та моніторингу якості соціально-орієнтованих товарів та послуг та не дозволяти вихід на ринок тим товарам та послугам (підприємствам-виробникам), при виробництві яких якість не дотримано стандартів та норм виготовлення. В умовах економічної нестабільності та постійної соціальної напруги, практикується система недоброякісного ведення господарської та виробничої діяльності, яка унеможливорює якісне виробництво товарів та послуг.

Соціальний аспект регулювання соціально-орієнтованих товарів та послуг відображає категоризацією визначення споживчого характеру (поведінки), до них слід віднести наступні елементи:

- підходи до визначення споживчої поведінки, що є елементом цілого комплексу характеристик формуючі методи визначення придбання та користування соціально-орієнтованими товарами та послугами;

- структурність, що формує поведінку щодо купівлі до того чи іншого соціально-орієнтованого товару чи послуги;

- визначення в споживчому кошику частки соціально-орієнтованих товарів та послуг.

Варто зазначити, що комплекс факторів має визначальну роль в формуванні економічної стратегії розвитку ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг, а саме: 1) Мінімальна заробітна плата; 2) Складові споживчого кошика; 3) Купівельна спроможність населення; 4) Рівень життя населення; 5) Валютний курс; 6) Рівень Інфляції; 7) пенсійне забезпечення; 8) Середня заробітна плата; 9) Експорт та імпорт соціально-орієнтованих товарів та послуг; 10) Виробництво соціально-орієнтованих товарів та послуг.

В результаті реалізації концепції державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг стає можливим наступне:

- скомпонувати головні засади та теоретико-методологічні важелі регулювання причинно-наслідковістю регулятивних аспектів, соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні, що охарактеризувало весь спектр методологічних підходів включаючи в себе різні методології компонентів нашої концепції, підходи, методи та було обґрунтовано концептуально-методологічний підхід до вирішення компонентних кон-

цепцій державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг;

- дослідити ланцюгову реакцію елементів комплексного механізму ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг та деномінуючі складові впливу на функціонування механізмів ринкової взаємодії між всіма його частинами;

- визначити домінуючі складові регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг, проведений та скомпільований нормативно-правовий комплекс за кожною групою соціально-орієнтованих товарів та послуг;

- розробити науково-методичний підхід моніторингу сукупності цін на соціально-орієнтовані товари та послуги; на відміну від інших підходів він відображає причинно-наслідкові результати проведення моніторингу, що дає можливість відобразити змінну цінового коливання;

- скомпонувати основний науково-методичний підхід визначення споживчого кошика, враховуючи соціально-орієнтовані товари та послуги і їх важливу споживчу складову. Сформульовано долю негативних складових споживчого кошику України;

- сформувати теоретико-методологічні підґрунтя на основі якого було визначено два теоретико-категорійних понять як соціально-орієнтовані товари та послуги та ринок соціально-орієнтованих товарів та послуг;

- скомпонувати трансформаційні важелі впливу на природну монополію соціально-орієнтованих товарів та послуг. А також диференційовано трансформаційні процеси в механізмах регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні та контроль державних органів згідно нормативно-правової бази.

- систематизувати елементи поведінки споживача інтегруючи теоретико-методологічну складову іноземних та українських науковців, що є системним важелем соціуму у виборі формування свого споживчого кошика, до якого входить економічна складову, соціальна складову та психологічна складову.

- визначити вектори оцінювання економічних відносин інноваційної складової українських та іноземних форматів торгівлі і зазначено їх категоріальну складову, де відображається їх участь в процесах державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг.

- виявити та сформований комплекс складових рис споживчої поведінки в ринкових умовах та функціональну складову реакції на кризові явища в економічних процесах на ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні.

В результаті проведеного дослідження було одержано аналітичний матеріал динаміки змін сектору соціально-орієнтованих товарів та послуг і розроблено концепцію регулювання державою соціально-орієнтованих товарів та послуг. Виділено фактори впливу на ціни на соціально-орієнтований продукт харчування (цукор) та соціально-орієнтовані послуги (комунальні).

Варто зазначити, що в основі концепції лежить саме процес державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг. Державне регулювання стосується не тільки регулювання якості вищезазначених товарів та послуг, а й насамперед, регулювання ціни. На деякі соціально-орієнтовані продукти (наприклад, цукор) державна щороку законодавчо встановлює мінімальні ціни.

Державне регулювання цін – це політика впливу держави за допомогою законодавчих, адміністративних та кредитно-фінансових заходів на ціни з метою сприяння стабільному розвитку економічної ситуації в країні

Інституційні аспекти регулювання:

Для соціально-орієнтованих продуктів харчування:

Міністерство аграрної політики України

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (не виконує контролюючої функції), висвітлено результати моніторингу споживчих цін;

Міністерство енергетики та вугільної промисловості України

Міністерство будівництва, інфраструктури та житлово-комунального господарства України

Профільні асоціації, агенції (Асоціація аграріїв України, «Укрцукор»)

Обласні державні організації (Зокрема, обласні державні адміністрації видають розпорядження щодо запобігання негативним ціновим ситуаціям на споживчому ринку та згідно з повноваженнями, наданими облдержадміністрації постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.1996 р. № 1548 “Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)”, в області здійснюється відповідне державне регулювання цін на основні продукти харчування. Про стан цінової ситуації на споживчому ринку інформує департамент економічного розвитку й торгівлі обласних державних адміністрацій).

Обласні державні організації

Регуляторні:

Президент України

Верховна Рада України

Кабінет Міністрів України

Міжвідомчі комісії

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП)

Особливої уваги потребують комунальні послуги, особливо постачання електроенергії. Регуляторним органом виступає ННКРЕ

В силу політичних причин не має реального незалежного тарифного регулятора. Проте, Комісія має вплив як регулятор на енергетичному ринку. Негативним для суспільства є той факт, що у країні встановлюються тарифи, які приводять до соціальної напруги в суспільстві.

Тому, і це не тільки стосується тарифів, а й цін на соціально-орієнтовані товари інші послуги, вкрай важливим при здійсненні моніторингу

та наведенні даних (аналітичних звітів, статистичної інформації) точно пояснювати причину цінових коливань. Пояснення аналітиків повинні бути чіткими та зрозумілими пересічному громадянину та мають бути оприлюднені в мережі Інтернет на сайтах профільних міністерств (Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, Міністерства будівництва, інфраструктури та житлово-комунального господарства України, міністерства аграрної політики) і асоціацій, агенцій тощо; у друкованих ЗМІ та матеріалах (доступних широким верствам населення), радіо та телебаченні.

Організація та проведення моніторингу: Обласні державні адміністрації; Головні управління статистик в областях; Державна служба статистики України; Міністерства (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (не виконує контролюючої функції), висвітлено результати моніторингу споживчих цін; Міністерство енергетики та вугільної промисловості; Міністерство будівництва, інфраструктури та житлово-комунального господарства України; Профільні організації (асоціації, спілки, товариства).

Отже, згідно Постанові КМУ “Про заходи щодо проведення моніторингу цін і тарифів на споживчому ринку” (Порядок, п. 2) від 13.06.2002 р. № 803 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 288 від 13.04.2005 р.), яка регламентує процедуру проведення моніторингу споживчих цін і тарифів на соціально-значущі товари і послуги (*у нашому дослідженні соціально-орієнтовані товари та послуг – авт.*).

Регулювання цін на соціально орієнтовані товари та послуги покладено на виконавчу владу та виконавчі органи міських рад щодо регулювання цін (тарифів). Головною державною інспекцією України з контролю за цінами 12.11.2012 р. затверджено методичні рекомендації з проведення моніторингу цін і тарифів на споживчому ринку. Процес проведення моніторингу згідно з вищезазначеними методичними рекомендаціями організовано щодавно. Він здійснюється за конкретними видами товару, які знаходяться у вільному продажі, окрім акційних. *Контроль:* громада; Антимонопольний комітет України; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП).

Висновок. Побудовано і обґрунтовано концепцію державного регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг. В результаті пояснення концепції встановлено, що всі учасники ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг, а саме – інститути регулювання, повинні узгоджувати свої дії а тісно співпрацювати з інститутом місцевого самоврядування. При реалізації концепції необхідно обов’язково застосовувати механізм залучення громадськості до контролю за діяльністю органів державної

влади з питань підвищення якості соціально-орієнтованих товарів та послуг та регулювання споживчих цін і тарифів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Посохов І.М. Державне регулювання цін на продукцію соціального значення: автореф.дис. ...канд. екон. наук : 08.00.03 / І.М. Посохов ; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. - 2009. – 19 с.
2. Покатаєва О.В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний під-
хід: монографія / О.В. Покатаєва. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 408 с.
3. Пархоменко Л.М. Цінова ситуація та вплив держави на ціноутворення на ринку цукру України Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2592>
4. Трохимець О.І. Концептуальні підходи щодо ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг / О.І. Трохимець / Теоретичні прикладні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2015. – Вип. 2 (12), Т. 2 – С. 104-111.